

ЮРИДИКО-ТЕХНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУДОВИХ АКТІВ

Суперсон О. О.

У роботі автором розкрито актуальність наукового дослідження юридико-технічних особливостей судових актів. Надано характеристику недоліків сучасного законодавства як нормативної основи прийняття судових актів. Визначено сутність і значення юридико-технічної будови судових актів, що мають документальну форму виразу і специфічний зміст. Проаналізовано передумови виникнення та засоби усунення юридико-технічних недоліків судових актів. Уточнено перелік юридико-технічних особливостей судових актів.

Ключові слова: судочинство, судова діяльність, правовий акт, судовий акт, судові рішення, ухвала суду, постановова суду.

В работе автором раскрыта актуальность научного исследования юридико-технических особенностей судебных актов. Охарактеризованы недостатки современного законодательства как нормативной основы принятия судебных актов. Определена сущность и значение юридико-технического строения судебных актов, имеющих документальную форму выражения и специфическое содержание. Проанализированы предпосылки возникновения и средства устранения юридико-технических недостатков судебных актов. Уточнен перечень юридико-технических особенностей судебных актов.

Ключевые слова: судопроизводство, судебная деятельность, правовой акт, судебный акт, судебное решение, определение суда, постановление суда.

The effectiveness and efficiency of the legislative base largely depends on the quality and perfection of judicial acts, especially their legal and technical formulation. They provide for the specification of regulations on specific subjects or circumstances, these acts as a litmus test, reflect the gaps and the level of perfection of the legal and technical structure of legislative and regulatory legal acts, as well as practically implement the legal requirements in real legal life. First of all, this determines the relevance of scientific research on the legal technique of judicial acts, which should ensure their proper design, adequate presentation of their content and subsequent implementation in the life of a particular individual.

It is determined that the relevance of scientific study of legal and technical features of court acts is also proved by: insufficient level of scientific research of the phenomenon of court acts, as a documentary design of judicial proceedings, which ensures the fixation of judicial will, ensures its communication to the subjects of law and further influence on their behavior; high level of appeal of court acts in Ukraine, which is caused by the insufficient level of their legal and technical quality, mistakes that are allowed in their content, form of expression, etc.; the current processes of reforming the judicial system of Ukraine and the judicial process, which requires a thorough improvement of the mechanism of legal and technical registration of judicial acts.

The scientific work describes the shortcomings of modern legislation as a normative basis for adopting judicial acts. The essence and significance of the legal and technical structure of judicial acts having a documentary form of expression

and specific content are determined. It is concluded that a clear definition of the boundaries of legal regulation, as well as the quality, systematic and coherent nature of the legislation constitute the objective basis for the quality of judicial acts, provided that they are fully consistent with the rules of legal technology. Ensuring the legal and technical perfection of judicial acts requires appropriate training of specialists in their preparation, which includes the professional training of subjects, including the terminological, synchronic, diachronic, lexicographic, grammatical, stylistic, professional and applied legal training. Prerequisites and ways of elimination of legal and technical shortcomings of court acts are analyzed. The list of legal and technical features of court acts, which include the following, has been clarified: they are formally binding on personally identified entities; contain individual prescriptions (orders) that are designed to regulate only a specific, specific case, so their legal validity is exhausted by a one-off implementation; preferably have a written form of external manifestation.

Key words: judiciary, court activity, legal act, court act, court decision, court order, court ruling.

Постановка проблеми та її актуальність. Поточне оновлення законодавчої бази та модернізація механізму судочинства в Україні зумовлює необхідність вдосконалення техніки підготовки нормативно-правових і судових актів. Грамотність і чіткість правових формулювань, забезпечення логічного взаємозв'язку між ними, використання усталених способів викладення правових приписів, положень судових актів зумовлюють ефективність їх соціального впливу та максимальне досягнення задуму суб'єктів правотворчості та судочинства щодо розвитку суспільних відносин або вирішення конкретної життєвої ситуації.

Дієвість та ефективність законодавчої бази значною мірою залежить від якості та досконалості судових актів, особливо їх юридико-технічного оформлення. Вони забезпечують конкретизацію нормативних положень щодо певних суб'єктів обставин, ці акти як лакмусовий папірець відображають прогалини та рівень досконалості юридико-технічної будови законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, а також практично втілюють законодавчі вимоги в реальному правовому житті. Насамперед у цьому визначається актуальність наукового дослідження юридичної техніки судових актів, яка має забезпечити належне їх оформлення, адекватне викладення їх змісту та подальше втілення в життя конкретного індивіда.

Актуальність наукового дослідження юридико-технічних особливостей судових актів доводиться також:

1) недостатнім рівнем наукового дослідження самого феномену судових актів як документального оформлення судочинства, що забезпечує фіксацію судового волевиявлення, забезпечує його донесення до відома суб'єктів права та подальший вплив на їхню поведінку;

2) високим рівнем оскаржуваності судових актів в Україні, зумовленим у т. ч. і недостатнім рівнем їх

юридико-технічної якості, помилками, які допускаються у їх змісті, формі виразу тощо;

3) поточними процесами реформування судової системи України та процесу судочинства, що потребує ґрунтовного удосконалення механізму юридико-технічного оформлення судових актів.

Мета дослідження. Враховуючи вказане, в цій науковій роботі доцільно охарактеризувати недоліки сучасного законодавства як нормативної основи прийняття судових актів; визначити сутність і значення юридико-технічної будови судових актів, що мають документальну форму виразу і специфічний зміст; проаналізувати передумови виникнення та засоби усунення юридико-технічних недоліків актів правозастосування.

Виклад основного матеріалу. Дослідження юридичної техніки судових актів має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки, з одного боку, характеризує результативність інституту судочинства, а з іншого - є необхідним напрямом вдосконалення самих його документів. На нашу думку, вивчення вказаного питання дасть можливість:

а) визначити ступінь ефективності судових актів у процесі упорядкування суспільних відносин;

б) охарактеризувати рівень юридико-технічного забезпечення судових актів;

в) дослідити значення судових актів і визначити шляхи підвищення їх якості й ефективності.

Становлення державно-правових інститутів в Україні дає змогу встановити більш-менш сталі тенденції розвитку її законодавства, що зумовлюються, на нашу думку, насамперед перехідним характером умов його функціонування під впливом інтенсивної трансформації економічної, політичної та соціальної сфер розвитку, яка, на жаль, супроводжується руйнівними кризовими явищами. Важливого значення для характеристики судових актів має аналіз тенденцій розвитку сучасного правового регулювання та визначення негативних закономірностей розвитку самого законодавства. Це, на нашу думку, сприятиме дослідженню об'єктивних передумов, що спричиняють необхідність прийняття вказаних актів і впливають на їх якість.

Вивчення поточних процесів державно-правової розбудови в сучасній Україні дозволяє вченим виокремити серед досліджуваних тенденцій розвитку законодавства такі, як.

1. Радикальна якісна новелізація права, змістом якої є прискорене формування нових галузей та інститутів права і законодавства. Для прикладу можливо назвати такі нові галузі права, як конституційно-процесуальне, підприємницьке або такі інститути, як президентство, конституційне судочинство, призупинення та судове скасування чинності певних нормативно-правових актів, приватизаційні відносини та біржова діяльність. У свою чергу, це викликає зміни меж лише правового регулювання, що відображається у їх розширенні. Розширення правового регулювання, як відомо, потребує вираженої правової політики та підготовки високоякісних актів, що складуть основу регулювання певної сфери відносин. Однак вказані зміни здебільшого мають непослідовний характер, що суттєво «розтягує» перехідний період і гальмує процес стабілізації функціонування державно-правових інститутів.

2. Інтенсифікація законотворчої діяльності, що виявляється у зростанні кількісних показників прийнятих

актів і розширені повноважень правотворчих органів. Ця тенденція зумовлює появу законодавчого масиву, який характеризується неузгодженістю, дублюванням, множинністю, а інколи й суперечністю чинних актів. На основі такої сукупності (а не системи) нормативних документів навряд чи можливо вирішити певну справу неупереджено та справедливо; впровадити правові цінності; забезпечити пріоритетність прав та інтересів людини та прийняти якісний відповідно до вимог юридичної техніки акт правозастосування.

3. Різноманітність форм (джерел) права, що є наслідком плюралізації суб'єктів правотворчості в економічній сфері (наприклад, установчі нормативно-правові акти господарських об'єднань та ін.). Збільшується кількість належним чином схвалених, ратифікованих Україною міжнародно-правових актів, які вводяться до складу системи національного права. Розширюється коло випадків, коли традиційно ненормативні юридичні акти, зокрема судові, можуть набувати нормативного значення, оскільки за їх допомогою можливо визнавати не чинними (внаслідок невідповідності закону) певні нормативні акти.

4. Зменшення рівня формалізованості права та визначеності його норм. Це виявляється у розширенні сфери приватноправового регулювання, використанні дозвільного типу (принципу) правового регулювання, застосування у законодавстві відносно визначених норм, зокрема норм з оціночними, «ситуаційними» поняттями [1, с. 100-101].

У юридичній літературі визначається, що на фоні цих тенденцій простежуються недоліки сучасного законодавства України, серед яких виділяють такі, як:

- безсистемність розвитку законодавства та величезна кількість змін і доповнень до чинного законодавства; внутрішня суперечливість у регулюванні тих або інших суспільних відносин; правова неврегульованість багатьох суспільних відносин, що вимагають такого регулювання; недостатня наукова обґрунтованість законодавчих актів, їх декларативність і безадресність; відсутність у багатьох законодавчих актах механізмів їх реалізації; відсутність єдиної офіційної державної програми розвитку законодавства та визначення пріоритетності у прийнятті законодавчих актів, що значною мірою зумовлюється гострими кризовими явищами в усіх сферах суспільного життя» [2, с. 245-246];

- недостатній рівень наукової обґрунтованості розвитку законодавства, поширення декларативності та безадресності положень нормативно-правових актів [3, с. 42];

- відсутність системного розвитку законодавчої бази, наявність колізійних положень і невиправдано великої кількості нормативно-правових актів [4, с. 30].

Всі зазначені недоліки, з одного боку, є наслідком недотримання вимог юридичної техніки, а з іншого - самі так чи інакше гальмують втілення таких вимог у правотворчій і правозастосовній діяльності. Їх аналіз, на нашу думку, має важливе значення для судової діяльності, оскільки:

- законодавство є нормативною основою її здійснення шляхом визначення статусу суб'єктів судочинства, їх повноважень і відповідальності за здійснювану ними діяльність;

- законодавство створює можливості для визначення меж, форм і методів судової діяльності;

- якість законодавства впливає на якість вирішення певної справи, що завершується прийняттям судових актів;

- законодавство впливає на якість самого судового акта і визначає його місце в системі індивідуальних актів;

- на основі чинного законодавства у суб'єктів права виникає можливість реалізувати суб'єктивне право та вирішити спір, а також оскаржити судовий акт, що суперечить нормам права;

- законодавство закріплює правила, прийоми, способи та засоби юридичної техніки, які застосовуються і в судових актах.

Таким чином, чітке визначення меж правового регулювання, а також якість, системність та узгодженість законодавства складають об'єктивну основу якості судових актів за умови їх повної відповідності правилам юридичної техніки.

Суттєвим фактором, котрий безпосередньо визначає необхідність дослідження питання юридичної техніки будови судових актів, є загальний стан розробки проблеми у юридичній літературі.

У юридичній літературі справедливо наголошується на тому, що поява юридичного терміна «судовий акт» зумовлена, з одного боку, створенням і подальшим розвитком теорії правозастосування та вченням про механізм правового регулювання, з іншого - потребою відокремити в теорії та практиці вказаний акт із числа різноманітних юридичних актів [5, с. 51]. Поняття «судовий акт» пов'язується з його документальним вираженням, що приймається уповноваженим компетентним органом держави внаслідок розгляду юридичної справи. У процесі прийняття судових актів суд у межах наданих державою повноважень поширює загальне правило, що міститься у правовому приписі, на конкретний життєвий випадок [6, с. 47].

У Міжнародній поліцейській енциклопедії зазначається, що судовий акт - це документ, який приймається уповноваженим компетентним органом держави після розгляду юридичної справи, є юридичною дією, внаслідок якої конкретні факти (життєві обставини) підводяться до відповідної норми права [7, с. 33].

На нашу думку, юридична техніка судових актів впливає не лише на форму документа, але і на його зміст. Вона охоплює технічні правила, прийоми, способи і засоби, операції, юридичні конструкції, типові схеми та методи перетворення волі уповноваженого суб'єкта у правові положення документа.

Аналізуючи розуміння поняття і сутності судових актів у юридичній літературі, можливо простежити ряд поглядів, які базуються суто на техніко-юридичних властивостях самих актів. На думку С.П. Кравченко, сутністю текстового документа, в т. ч. і судового акта, є «повідомлення владного характеру, яке об'єктивоване у вигляді письмового документа, оброблене відповідно до типу цього документа, має особливу смислову єдність, визначену різними типами лексичних, граматичних, логічних і правових зв'язків, а також має певний модальний характер і прагматичну настанову» [8, с. 49-55]. Окрім того, в літературі обґрунтовується й інший підхід до розуміння техніко-юридичного змісту акта, що пов'язується із процесом створення юридичного документа шляхом поетапного переходу думки від пізнання зовнішніх зв'язків предметів до пізнання їх сутності» [9, с. 85-86].

У юридичній літературі аргументується ідея про те, що будь-який правовий акт, у т. ч. і судовий, має юридико-технічний зміст, а саме:

1) має визначений текст, змістом якого є сукупність відображених у письмовій формі одиниць мовлення (слів, словосполучень, речень тощо); у ньому знаходять своє місце правові приписи; містить у собі комплекс реквізитів; може містити в собі інформацію, яка сама по собі значення не має, але спрощує розуміння всього змісту акта та його практичне використання (нумерацію, реєстраційні номери, назви структурних елементів тощо) [10, с. 24];

2) походить від держави в особі її компетентних органів і є категоричним, офіційно-владним, обов'язковим до виконання велінням, котре охороняється державою; має визначену форму документа (наказ, рішення, розпорядження), містить чітко визначені реквізити: назву, підпис, дату, характеризується чіткою структурою (вступна, мотивувальна і резолютивна частини) [11, с. 27-28].

Таким чином, можливо зробити висновок про те, що судовий акт має юридико-технічний зміст, який може бути покладений в основу:

а) характеристики самого судового акта;

б) аналізу особливостей юридико-технічної будови судових актів;

в) визначення та характеристики юридичної техніки судових актів як самостійного різновиду юридичної техніки, з одного боку, та самостійного інституту, з іншого.

На нашу думку, судовий акт є найбільш розповсюдженим видом правових і правозастосовних актів, котрий має юридичну силу та державно-владний обов'язковий характер. Враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне уточнити перелік юридико-технічних особливостей судових актів, до яких належать такі:

- формальна обов'язковість щодо персонально визначених суб'єктів;

- індивідуальні приписи (веління), які розраховані на регулювання лише окремого, конкретного випадку, тому їх юридична чинність вичерпується одноразовою реалізацією;

- переважно письмова форма зовнішнього прояву.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, можливо запинитися на таких положеннях. Чітке визначення меж правового регулювання, а також якість, системність та узгодженість законодавства складають об'єктивну основу якості судових актів за умови їх повної відповідності правилам юридичної техніки. Забезпечення юридико-технічної досконалості судових актів вимагає відповідного навчання фахівців, яке передбачає професійну підготовку суб'єктів, у т. ч. і щодо термінологічного, синхронічного, діахронічного, лексикографічного, граматико-стилістичного, фахово-прикладного аспектів підготовки актів правозастосування.

Література

1. Марчук В.М., Ніколаєва Л.В. Нариси з теорії права. Київ : Вид-во Істина, 2004. 304 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2005. 734 с.
3. Шемшученко Ю.С. Теоретичні засади концепції розвитку законодавства України. *Концепція розвитку законодавства України* : Матеріали науково-практичної конференції (травень 1996 р.). Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. С. 40-42.

4. Поленина С.В. Общая теория права об оптимизации количественных и качественных параметров законов. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2002. № 1. С. 30-35.

5. Ушаков А.А. О понятии в юридической технике и ее основных проблемах. *Ученые записки Пермского государственного университета*. Пермь : ПГУ, 1961. Т. 21. С. 45-55.

6. Боголюбов С.А. Стиль правовых актов. *Советское государство и право*. 1973. № 10. С. 45-58.

7. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.І. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Київ : Ін Юре, 2003. 1232 с.

8. Кравченко С.П. Мова як фактор правоутворення та законотворення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2000. 201 с.

9. Краткий словарь по философии / под общ. ред. И.В. Блауберга, П.В. Копнина, И.К. Пантина. Москва : Полит. лит., 1966. 360 с.

10. Попов О.В. Проблема содержания и формы права. *Академический юридический журнал*. 2004. № 1. С. 22-26.

11. Рабінович П.М. Юридична техніка законотворення в Україні: загальні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 2 (13). С. 24-28.

Суперсон О. О.,
аспірант кафедри теорії права та держави
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка